

YMDDIRIEDOLWYR A
LLYWODRAETHU

Nodweddion Elusen Effeithiol

Y Comisiwn Elusennau

Y Comisiwn Elusennau yw rheolydd annibynnol elusennau yng Nghymru a Lloegr. Ei nod yw rheoleiddio elusennau yng Nghymru a Lloegr yn y ffordd orau bosibl er mwyn cynyddu effeithiolrwydd elusennau a ffydd a hyder y cyhoedd. Mae'n rhaid i'r rhan fwyaf o elusennau gofrestru gyda'r Comisiwn, ond nid oes rhaid i rai mathau arbennig o elusennau gofrestru. Mae tua 180,000 o elusennau cofrestredig yng Nghymru a Lloegr. Mae'r fframwaith yn wahanol yn yr Alban, ac nid yw'r Comisiwn yn rheoleiddio elusennau'r Alban.

Mae'r Comisiwn yn darparu amrywiaeth helaeth o gyngor a chanllawiau i elusennau a'u hymddiriedolwyr, ac yn aml iawn gall helpu i ddatrys problemau. Mae'n rhaid i elusennau cofrestredig gydag incwm neu wariant blynyddol gros o fwy na £10,000 roi gwybodaeth a chyfrifon blynyddol i'r Comisiwn. Mae pwerau eang gan y Comisiwn i ymyrryd ym materion elusen pan fydd pethau wedi mynd o'i le.

Fe gewch fwy o wybodaeth am y Comisiwn ynghyd ag amrywiaeth o ganllawiau i elusennau ar ein gwefan www.charitycommission.gov.uk, neu drwy gysylltu â'r Comisiwn Elusennau Uniongyrchol:

Ffôn: **0845 300 0218**

Typetalk: **0845 300 0219**

Gellir gweld neu lawrlwytho pob un o gyhoeddiadau'r Comisiwn y cyfeirir atynt yn y cyhoeddiad hwn ar ein gwefan.

The Hallmarks of an Effective Charity

A	Rhagair	2
B	Cyflwyniad	3
	B1. Pam ydym ni wedi cynhyrchu'r canllaw hwn?	3
	B2. Am beth mae'r canllaw hwn?	3
	B3. Beth am godau a safonau eraill?	3
	B4. Beth a olygwn wrth 'rhaid' a 'dylai'?	3
	B5. Canllawiau blaenorol	4
	B6. Rhai termau technegol a ddefnyddir	4
C	Cipolwg cyflym ar y Nodweddion	5
	Nodwedd 1: Bod yn glir ynghylch ei dibenion a'i chyfeiriad	5
	Nodwedd 2: Bwrdd cryf	5
	Nodwedd 3: Addas i'r pwrpas	5
	Nodwedd 4: Dysgu a gwella	5
	Nodwedd 5: Sail ariannol gadarn a darbodus	5
	Nodwedd 6: Atebol a thryloyw	5
Ch	Y Nodweddion	6
	Ch1. Nodwedd 1: Bod yn glir ynghylch ei dibenion a'i chyfeiriad	6
	Ch2. Nodwedd 2: Bwrdd cryf	7
	Ch3. Nodwedd 3: Addas i'r pwrpas	8
	Ch4. Nodwedd 4: Dysgu a gwella	9
	Ch5. Nodwedd 5: Sail ariannol gadarn a darbodus	10
	Ch6. Nodwedd 6: Atebol a thryloyw	11
D	Gwybodaeth bellach a chyngor	12
	D1. Cyhoeddiadau'r Comisiwn Elusennau	12
	D2. Ffynonellau eraill o wybodaeth ddefnyddiol	12

Neges gan Gadeirydd a Phrif Weithredwr y Comisiwn Elusennau i ymddiriedolwyr elusen

Annwyl Ddarllenydd,

Mae elusennau'n gweithredu am nifer o ddibenion gwahanol ond yr un yw eu nod sef gwneud y gorau ar gyfer eu buddiolwyr. Er mwyn gwneud hyn, mae'n hanfodol bod ymddiriedolwyr yn parhau i ofyn y cwestiynau: 'Beth ydym ni wedi'i gyflawni?' a 'beth allwn ni ei wneud i wella?' Mae cael nodau clir ar gyfer mesur perfformiad yn eu herbyn, cael dulliau gweithredu da, gwneud y mwyaf o'r adnoddau a bod yn agored ac yn atebol yn allweddol i gael hyd i'r ateb.

Mae'r fersiwn diwygiedig, wedi'i ddiweddarau o'n canllaw yn hybu ymagwedd gadarnhaol at wella. Mae'n fframwaith syml o arferion da sy'n cynnwys y gofynion rheoleiddio perthnasol. Mae unrhyw ofynion cyfreithiol wedi'u nodi'n glir, ond mae'r rhan fwyaf o'r canllaw yn ymwneud â'r hyn yr ydym ni, fel y rheolydd elusennau, wedi adnabod fel egwyddorion arfer da sylfaenol neu Nodweddion. Ein nod yw darparu fframwaith, ac o fewn y fframwaith hwnnw bydd hyder gan elusennau i gyflawni eu gwaith, arloesi a datblygu.

Mae *Nodweddion Elusen Effeithiol* yn bwriadu ategu canllawiau, safonau a chodau llywodraethu eraill y bydd elusennau efallai yn eu defnyddio - ac nid eu disodli. Os nad ydych yn dilyn cod neu safon arall, mae'r Nodweddion yn lle da i ddechrau.

Mae hanes o arloesi gan elusennau, ac enw da am wneud pethau mewn ffordd greadigol a gwahanol, gan ddylanwadu ar yr amgylchedd y maent yn gweithredu ynddo, dysgu oddi wrth eraill a rhannu gwybodaeth â nhw. Gobeithiwn y bydd y Nodweddion yn galluogi elusennau, a'u hymddiriedolwyr, i wella'n barhaus effeithiolrwydd eu gwaith er budd cyhoeddus.

Dame Suzi Leather
Cadeirydd

Andrew Hind
Prif Weithredwr

B1. Pam ydym ni wedi cynhyrchu'r canllaw hwn?

Y Comisiwn Elusennau yw rheolydd annibynnol elusennau yng Nghymru a Lloegr. Rhan o'n rôl fel rheolydd yw ceisio annog elusennau i fabwysiadu arferion da ym mhob agwedd ar eu gweithrediadau a'u gweithgareddau. Gall mabwysiadu arferion da helpu elusennau i gadw i fyny â newidiadau a'u gwneud yn fwy effeithiol pan fydd yn cyfrif - darparu'r gwasanaeth gorau posibl i'r bobl y cawsant eu sefydlu i'w cynorthwyo. Hefyd gall helpu sicrhau eu bod yn cyflawni eu cyfrifoldebau cyfreithiol.

B2. Am beth mae'r canllaw hwn?

Mae'r canllaw hwn yn pennu'r safonau a fydd yn helpu ymddiriedolwyr i wella effeithiolrwydd eu helusen, a'r egwyddorion y mae ein fframwaith rheoleiddio yn bodoli i'w cefnogi. Rydym wedi rhannu'r rhain yn chwe Nodwedd neu egwyddor. Ar gyfer pob un o'r rhain, rydym wedi rhestru nifer o ffyrdd y gellid arddangos y Nodweddion, ond ni fydd pob enghraifft yn gymwys i bob elusen. Er bod rhai ohonynt yn ofynion cyfreithiol, mae'r rhan fwyaf yn faterion o arfer da.

Er y bydd y Nodweddion hyn yn berthnasol i bob elusen, bydd y ffordd y cânt eu harddangos neu eu cyflawni yn amrywio yn dibynnu ar faint, incwm, cymhlethdod a gweithgareddau pob elusen, er gall rhai elusennau gael hyd i ffyrdd gwahanol i gyrraedd yr un nod. Yn ein profiad ni, beth bynnag fo ei maint a'i gweithgareddau, gall ymddiriedolwyr ddefnyddio'r Nodweddion hyn fel ffordd o adolygu sut y mae eu helusen yn perfformio ac adnabod y meysydd lle mae'r elusen yn gryf a'r meysydd hynny sydd angen eu datblygu ymhellach.

Mae cydymffurfio â'r gyfraith yn rhan annatod o lywodraethu da a pherfformiad effeithiol. Nid yw'r canllaw hwn yn ceisio amlinellu'r holl ofynion cyfreithiol sy'n gymwys i elusennau ac ymddiriedolwyr elusen. Rhaid cydymffurfio ag unrhyw elfennau o Nodweddion sydd wedi'u marcio â'r symbol oherwydd maent yn ofynion cyfreithiol. Mae canllawiau manwl ar feysydd deddfwriaeth arbennig a gweinyddu elusennau i'w gweld ar ein gwefan.

B3. Beth am godau a safonau eraill?

Mae nifer o godau a safonau eraill o arferion da y gall elusennau ddewis eu dilyn, neu y gellir disgwyl iddynt eu dilyn oherwydd eu bod yn cyflawni mathau arbennig o wasanaethau, neu fel amod o aelodaeth o gorff mantell. Mae rhai o'r codau a safonau eraill y gall elusennau eu dilyn wedi'u nodi yn adran D y canllaw hwn. Mae'r Cod Llywodraethu (*Llywodraethu Da: cod ar gyfer y sector gwirfoddol a chymunedol*) yn un o'r rhain ac fe'i cymeradwyir gan y Comisiwn. Bwriedir i'r canllaw hwn a'r Cod ategu ei gilydd.

Os yw'ch elusen yn dilyn cod neu safon arall, mae'n bosibl ei bod eisoes yn arddangos rhai neu bob un o'r Nodweddion. Fodd bynnag, efallai yr hoffech ystyried a oes agweddau o'r Nodweddion a allai ategu neu gryfhau ymagwedd eich elusen at lywodraethu, rheolaeth a gweithredu effeithiol.

B4. Beth a olygwn wrth 'rhaid' a 'dylai'?

Yn ein canllaw, pan ddefnyddiwn 'rhaid' golygwn ei fod yn ofyniad cyfreithiol neu reoleiddiol penodol sy'n effeithio ar ymddiriedolwyr neu elusen. Rhaid i ymddiriedolwyr gydymffurfio â'r gofynion hyn. Er mwyn eich helpu i adnabod y gofynion cyfreithiol neu reoleiddiol defnyddiwyd y symbol wrth ochr y pwyntiau bwled perthnasol.

Defnyddiwn 'dylai' ar gyfer eitemau sy'n arfer da lleiaf, ond nid oes unrhyw ofyniad cyfreithiol penodol ar eu cyfer. Dylai ymddiriedolwyr ddilyn y canllawiau arfer da oni bai fod rheswm da dros beidio â gwneud hynny.

Cynigiwn gyngor llai ffurfiol hefyd ac argymhellion a allai fod yn ddefnyddiol i ymddiriedolwyr wrth iddynt reoli eu helusen. Ni fwriedir i'r Nodweddion fod yn rhagnodol, felly mae'r rhan fwyaf o'r pwyntiau bwled o dan bob Nodwedd wedi'u cynnwys o fewn y categori o gyngor hwn yn hytrach na gofynion cyfreithiol neu reoleiddiol, oni bai y nodir fel arall.

B5. Canllawiau blaenorol

Mae'r canllaw hwn yn cymryd lle'r fersiwn blaenorol o *Nodweddion Elusen Effeithiol* (CC60), wedi'i ddiwygio a'i gyflwyno yn ein harddull tŷ newydd. Yn ogystal â diweddarau'r Cyflwyniad, mae'r Nodweddion eu hunain wedi cael eu haildiffinio er mwyn egluro'r egwyddorion cyffredinol y bydd elusen effeithiol eisiau eu dilyn. Er enghraifft, rydym wedi dwyn ynghyd pwyntiau arfer ariannol da i greu Nodwedd newydd 'Sail ariannol gadarn a darbodus'.

B6. Rhai termau technegol a ddefnyddir

Yn y canllaw hwn:

Buddiolwr neu fuddiolwyr: Term cyfreithiol ar gyfer unigolyn neu grŵp o bobl sy'n gymwys i gael budd o waith elusen. Diffinnir grŵp buddiolwyr elusen yn nogfen lywodraethol yr elusen. Weithiau gall buddiolwyr gael eu galw'n gleientiaid neu ddefnyddwyr gwasanaeth.

Canlyniadau yw'r newidiadau, buddion, dysg neu effeithiau eraill sy'n digwydd o ganlyniad i wasanaethau neu weithgareddau'r elusen. (Gwahaniaethir rhwng canlyniadau ac **allgynhyrchion** - y gweithgareddau, gwasanaethau a chynhyrchion y mae'r elusen yn eu darparu. Mae allgynhyrchion yn dangos swm y gwaith sy'n cael ei wneud gan yr elusen yn hytrach na'i chanlyniadau.)

Cenhadaeth neu ddatganiad cenhadaeth: Term a ddefnyddir gan nifer o elusennau i ddisgrifio pam eu bod yn bodoli a pha effaith y maent yn dymuno ei chael. Gall datganiad cenhadaeth:

- ddarparu esboniad o ddibenion yr elusen mewn iaith bob dydd;
- helpu i gyfathrebu ethos a gwerthoedd yr elusen; a
- darparu ffocws ar gyfer cynllunio strategol drwy ddiffinio'r canlyniadau neu'r nodau arbennig yr hoffai'r elusen eu cyflawni.

Rhaid i genhadaeth (neu ddatganiad cenhadaeth) yr elusen fod yn gyson â'i dibenion, ac nid yn ehangach na'i dibenion.

CRB yw'r Swyddfa Cofnodion Troseddol sy'n bodoli i helpu sefydliadau i adnabod pobl sy'n anaddas ar gyfer rhai mathau o waith, yn enwedig gwaith sy'n cynnwys cael at blant neu ddod i gysylltiad â phlant ac aelodau eraill o gymdeithas sy'n agored i niwed. Gall wneud 'Datgeliadau' o unrhyw gofnodion troseddol, yr heddlu neu gofnodion tebyg.

Dangosyddion yw gwybodaeth eglur, hawdd ei mesur, sy'n dangos sut mae'r elusen yn perfformio.

Dibenion (weithiau'n cael eu galw'n amcanion) yw'r dibenion elusennol cyfreithiol y mae elusen yn bodoli i'w cyflawni neu'r pethau y cafodd ei sefydlu i'w cyflawni fel y nodir yn ei dogfen lywodraethol. Gall y dibenion gael eu geirio yn eithaf eang a'u mynegi mewn iaith gyfreithiol. Maent yn cyfeirio (ac o ganlyniad yn cyfyngu ar) sut y mae'n rhaid defnyddio asedau'r elusen.

Dogfen lywodraethol yw dogfen gyfreithiol sy'n pennu amcanion neu ddibenion yr elusen ac, fel arfer, sut y caiff ei gweinyddu. Gall fod yn weithred ymddiriedolaeth, yn gyfansoddiad, yn erthyglau cymdeithasu, yn drawsgludiad, yn ewyllys, yn Siartr Frenhinol, yn Gynllun gan y Comisiwn neu'n ddogfen ffurfiol arall.

Effaith yw'r newid, effaith neu fudd y mae gwasanaethau a gweithgareddau'r elusen yn ei gael ar gymdeithas. Mae'n hirdymor, yn eang ac yn gynaliadwy yn aml a gall fod yn gadarnhaol neu'n negyddol, yn fwriadol neu'n anfwriadol.

Gweithgareddau yw unrhyw beth a wneir gan ddefnyddio adnoddau sy'n eiddo'r elusen neu sydd o dan ei rheolaeth, ac mae'n cynnwys ei holl waith a'i gwasanaethau.

Ymddiriedolwr yw **ymddiriedolwr elusen**.

Ymddiriedolwyr elusen yw'r bobl sy'n gyfrifol am reoli gweinyddiad yr elusen yn gyffredinol. Yn nogfen lywodraethol yr elusen gellir eu galw gyda'i gilydd yn ymddiriedolwyr, y bwrdd, ymddiriedolwyr rheoli, y pwyllgor rheoli, llywodraethwyr neu gyfarwyddwyr, neu gall fod rhyw deitl arall ganddynt.

Cipolwg cyflym ar y Nodweddion

Nodwedd 1: Bod yn glir ynghylch ei dibenion a'i chyfeiriad

Mae elusen effeithiol yn glir ynghylch ei dibenion, ei chenhadaeth a'i gwerthoedd ac yn eu defnyddio i lywio pob agwedd ar ei gwaith.

Nodwedd 2: Bwrdd cryf

Mae elusen effeithiol yn cael ei rhedeg gan fwrdd neu gorff ymddiriedolwyr hawdd ei adnabod sydd â'r cydbwysedd cywir o sgiliau a phrofiad, yn gweithredu er lles gorau'r elusen a'i buddiolwyr, yn deall ei chyfrifoldebau ac yn gweithredu systemau i'w hymarfer yn briodol.

Nodwedd 3: Addas i'r pwrpas

Mae strwythur, polisiau a gweithdrefnau elusen effeithiol yn ei galluogi i gyflawni ei dibenion a'i chenhadaeth a darparu ei gwasanaethau yn effeithlon.

Nodwedd 4: Dysgu a gwella

Mae elusen effeithiol bob amser yn ceisio gwella ei pherfformiad a'i heffeithlonrwydd, a dysgu ffyrdd newydd a gwell o gyflawni ei dibenion. Bydd asesiad elusen o'i pherfformiad, ac effaith a chanlyniadau ei gwaith, yn bwydo i mewn i'w phrosesau cynllunio a bydd yn dylanwadu ar ei chyfeiriad yn y dyfodol.

Nodwedd 5: Sail ariannol gadarn a darbodus

Mae gan elusen effeithiol yr adnoddau ariannol a'r adnoddau eraill sydd eu hangen i gyflawni ei dibenion a'i chenhadaeth, ac mae'n eu rheoli a'u defnyddio er mwyn cyflawni ei photensial.

Nodwedd 6: Atebol a thryloyw

Mae elusen effeithiol yn atebol i'r cyhoedd ac eraill sydd â diddordeb yn yr elusen (rhanddeiliaid) mewn ffordd sy'n dryloyw ac yn ddealladwy.

Ch1. Nodwedd 1: Bod yn glir ynghylch ei dibenion a'i chyfeiriad

Mae elusen effeithiol yn glir ynghylch ei dibenion, ei chenhadaeth a'i gwerthoedd, ac yn eu defnyddio i lywio pob agwedd ar ei gwaith.

Er mwyn dangos hyn, mae'r elusen yn:

- **C** sicrhau bod ei chenhadaeth a'i gweithgareddau arfaethedig wedi'u cynnwys o fewn y dibenion a bennwyd yn ei dogfen lywodraethol;
- gweithredu gyda syniad clir o'i chenhadaeth, a'r strategaethau a'r camau y bydd yn eu cymryd i'w chyflawni, fel y pennwyd mewn dogfennau ysgrifenedig sy'n cael eu hadolygu'n gyson, gan roi ffocws, cyfeiriad ac eglurder i'r elusen;
- gallu esbonio sut mae ei holl weithgareddau yn ymwneud â'i dibenion, ei strategaeth a'i chenhadaeth ac yn eu cefnogi, ac yn cynnig budd i'r cyhoedd;
- adolygu'n rheolaidd a yw dibenion yr elusen fel y pennwyd yn ei dogfen lywodraethol yn gyfoes ac yn berthnasol i anghenion ei buddiolwyr;
- **C** gweithredu'n annibynnol ac yn cydnabod ei bod yn bodoli i ddilyn ei dibenion ei hun ac nid i gyflawni polisiau neu gyfarwyddiadau unrhyw gorff arall;
- ystyried cynladwyedd yn y dyfodol - cydbwysu'r hyn sydd ei angen yn awr a'r hyn a fydd ei angen yn y dyfodol.

Ch2. Nodwedd 2: Bwrdd cryf

Mae elusen effeithiol yn cael ei rhedeg gan fwrdd neu gorff ymddiriedolwyr hawdd ei adnabod sydd â'r cydbwysedd cywir o sgiliau a phrofiad, yn gweithredu er lles gorau'r elusen a'i buddiolwyr, yn deall ei chyfrifoldebau ac yn gweithredu systemau i'w hymarfer yn briodol.

Er mwyn dangos hyn, mae'r elusen yn:

- **C** sicrhau bod y corff ymddiriedolwyr wedi'i gyfansoddi yn unol â'r ddogfen lywodraethol;
- adnabod y cymysgedd o sgiliau, gwybodaeth a phrofiad sy'n ofynnol ar gyfer gweinyddu'r elusen yn effeithlon ac yn effeithiol a sicrhau bod recriwtio a phenodi ymddiriedolwyr newydd yn darparu cyfleoedd digonol ar gyfer ailasesu a gwredu'r cymysgedd hwnnw;
- corff ymddiriedolwyr sy'n briodol ar gyfer maint yr elusen - yn ddigon mawr i gynnwys y sgiliau a'r profiad sydd ei angen i redeg yr elusen yn effeithlon, ond yn ddigon bach i ganiatáu trafodaethau a gwneud penderfyniadau effeithiol;
- dangos dealltwriaeth glir o rolau'r corff ymddiriedolwyr a staff gyda disgrifiadau rôl ar gyfer ymddiriedolwyr a swyddogion yr elusen (megis y Cadeirydd a'r Trysorydd);
- sicrhau bod awdurdod dirprwyedig clir a phriodol gan bwyllgorau, staff ac asiantau'r elusen i ymgymryd â'u rolau dynodedig er mwyn cyflawni dibenion yr elusen. Hefyd mae systemau mewn lle ganddi ar gyfer monitro ac arolygu'r ffordd y mae pwerau dirprwyedig yn cael eu hymarfer;
- **C** ymgymryd â'r holl wiriadau priodol i sicrhau bod darpar ymddiriedolwr yn gymwys ac yn addas i weithredu yn y rhinwedd hwnnw. (Ar gyfer rhai elusennau gall fod gofyniad cyfreithiol i geisio datgeliadau CRB ar gyfer darpar ymddiriedolwyr (ac ymddiriedolwyr mewn swydd);
- adnabod ac ateb anghenion sefydlu, hyfforddi a datblygu unigol ymddiriedolwyr a gweithredu fframwaith ar gyfer gwerthuso perfformiad y bwrdd ac ymddiriedolwyr;
- **C** sicrhau bod ei hymddiriedolwyr yn deall bod rhaid iddynt weithredu er lles yr elusen yn unig a bod unrhyw wrthdaro buddiannau yn cael eu hadnabod a'u rheoli;
- **C** adnabod a chydymffurfio â deddfwriaeth berthnasol a cheisio cyngor proffesiynol lle y bo angen.

Ch3. Nodwedd 3: Addas i'r pwrpas

Mae strwythur, polisiau a gweithdrefnau elusen effeithiol yn ei galluogi i gyflawni ei dibenion a'i chenhadaeth a darparu ei gwasanaethau yn effeithlon.

Er mwyn dangos hyn, mae'r elusen yn:

- adolygu ei dogfen lywodraethol yn gyson er mwyn sicrhau ei bod yn gyfoes a bod y pwerau sydd eu hangen arnynt gan yr ymddiriedolwyr i gyflawni dibenion yr elusen a rheoli ei hadnoddau'n effeithiol;
- cymryd camau priodol i ddiogelu ei henw da ym mhob agwedd ar ei gwaith, yn enwedig wrth ddelio â buddiolwyr ac eraill sydd â budd yn yr elusen;
- gweithredu polisiau a gweithdrefnau i sicrhau bod yr holl fuddiolwyr sy'n agored i niwed wedi'u diogelu rhag cael eu cam-drin;
- adolygu ac asesu'n gyson y risgiau y mae'r elusen yn eu hwynebu ym mhob maes gwaith a'r cynlluniau ar gyfer rheoli'r risgiau hynny;
- adolygu'n rheolaidd ei strwythurau, polisiau a gweithdrefnau i sicrhau eu bod yn parhau i gefnogi, ac yn ddigonol ar gyfer cyflawni dibenion a chenhadaeth yr elusen; mae'n cynnwys polisiau a gweithdrefnau sy'n delio â strategaethau, swyddogaethau a chyfrifoldebau'r bwrdd; arferion cyflogaeth da ac annog a defnyddio gwirfoddolwyr;
- adnabod, hybu a gwerthfawrogi cydraddoldeb ac amrywiaeth buddiolwyr, staff a gwirfoddolwyr, ac ym mhob agwedd ar ei gweithgaredd;
- ystyried a allai cydweithredu a phartneriaeth (gan gynnwys y posibilrwydd o uno) â sefydliadau eraill wella effeithlonrwydd, y defnydd o arian a'r ddarpariaeth well o fuddiannau a gwasanaethau i fuddiolwyr.
- ystyried yr effaith y caiff ei gweithgareddau ar yr amgylchedd. Mae'n ystyried sut y gall weithredu mewn ffordd amgylcheddol gyfrifol a chynaliadwy sy'n cyd-fynd â'i dibenion, hyd yn oed os nad yw ei dibenion yn ymwneud yn benodol â'r amgylchedd.

Ch4. Nodwedd 4: Dysgu a gwella

Mae elusen effeithiol bob amser yn ceisio gwella ei pherfformiad a'i heffeithlonrwydd, a dysgu ffyrdd newydd a gwell o gyflawni ei dibenion. Bydd asesiad elusen o'i pherfformiad, ac effaith a chanlyniadau ei gwaith, yn llywio ei phrosesau cynllunio a bydd yn dylanwadu ar ei chyfeiriad yn y dyfodol.

Er mwyn dangos hyn, mae'r elusen yn:

- ystyried sut i adnabod, mesur a dysgu o gyraeddiadau'r elusen, ei heffeithiau a'i chanlyniadau, gan gynnwys yr effeithiau cadarnhaol a negyddol y mae'n eu cael ar fuddiolwyr, ar eraill sydd â budd yn yr elusen a'r gymuned ehangach;
- gosod targedau cyraeddadwy a dangosyddion ar gyfer mesur a gwerthuso llwyddiant a gwelliant yn eu herbyn yn seiliedig ar ddibenion yr elusen, anghenion ei buddiolwyr, ansawdd ei gwasanaethau a'r adnoddau sydd ar gael;
- croesawu a gweithredu ar adborth (cadarnhaol yn ogystal â heriol) gan ei buddiolwyr a phobl eraill sydd â diddordeb yn yr elusen am y gwasanaethau y mae'n eu darparu a'r meysydd y gellid eu gwella;
- ystyried ac asesu ffyrdd arloesol a chreadigol o weithio tuag at gyflawni ei diben a'i nodau;
- adnabod tueddiadau sy'n dod i'r amlwg yn yr amgylchedd lle y mae'n gweithredu a defnyddio'r wybodaeth hon fel rhan o'i phrosesau cynllunio;
- adnabod a defnyddio cyfleoedd i ddylanwadu ar yr amgylchedd y mae'n gweithio ynddo er mwyn hwyluso ei chenhadaeth a'i dibenion, dilyn y gyfraith ac arferion da wrth ymgyrchu neu lobio;
- peidio â bod yn hunanfodlon ond yn hytrach ymgymryd â phroses o welliant parhaus, gan ddefnyddio technegau ac offer sy'n gweddu orau i'w maint a'i gweithgareddau, megis systemau ansawdd a gydnabyddir a meincnodi, er mwyn gwella ei pherfformiad ei hun yn y dyfodol;
- dangos parodrwydd i rannu arferion da gydag eraill.

Ch5. Nodwedd 5: Sail ariannol gadarn a darbodus

Mae gan elusen effeithiol yr adnoddau ariannol a'r adnoddau eraill sydd eu hangen i gyflawni ei dibenion a'i chenhadaeth, ac mae'n eu rheoli a'u defnyddio i gyrraedd ei photensial llawn.

Er mwyn dangos hyn, mae'r elusen yn:

- gweithredu polisiau i reoli ei cronfeydd wrth gefn, ei buddsoddiadau a'i benthyca, gan geisio cyngor proffesiynol pan fydd ei angen;
- integreiddio cynllunio ariannol gyda chynllunio a rheolaeth sefydliadol ehangach, gan sicrhau bod cronfeydd ar gael pan fydd eu hangen ar yr elusen ac yn cael eu defnyddio yn y ffordd fwyaf effeithiol i gynnig budd i'r elusen;
- sicrhau cynladwyedd ariannol trwy reoli llif arian a monitro ac adolygu perfformiad ariannol yn ystod y flwyddyn, gan gymryd camau cywirol amserol lle y bo angen;
- ystyried ffynonellau ei hincwm a rhoi strategaeth ar waith i godi'r cronfeydd sydd eu hangen - amrywio ei ffynhonnell incwm cyn belled â phosibl;
- adolygu ei strategaethau a gweithgareddau codi arian er mwyn sicrhau eu bod yn cydymffurfio â safonau arfer da, gan ystyried unrhyw faterion moesegol perthnasol;
- ymwybodol o'r risgiau ariannol sy'n gysylltiedig â mentrau presennol a newydd a rheoli'r risg o golled, gwastraff a thwyll trwy gael rheolaethau a gweithdrefnau ariannol cadarn;
- strwythuro gweithgareddau'r elusen mewn ffordd dreth-effeithlon a chadw i'r lleiaf posibl y risg gweithredol i'r elusen o weithgareddau masnachu;
- **C** paratoi ei Hadroddiad Blyneddol a chyfrifon yn unol â gofynion arfer da, a bodloni'r gofynion cyfreithiol ar gyfer ei chwblhau mewn pryd.

Ch6. Nodwedd 6: Atebol a thryloyw

Mae elusen effeithiol yn atebol i'r cyhoedd ac eraill sydd â diddordeb yn yr elusen (rhanddeiliaid) mewn ffordd sy'n dryloyw ac yn ddealladwy.

Er mwyn dangos hyn, mae'r elusen yn:

- **C** cydymffurfio â'i rhwymedigaethau cyfreithiol (ac arferion gorau), fel y pennwyd yn y Datganiad o Arferion Cymeradwy (SORP), i gynhyrchu cyfrifon ac adroddiad blynyddol sy'n cynnwys esboniad o'r hyn y mae'r elusen wedi'i wneud er budd cyhoeddus yn ystod y flwyddyn
- esbonio yn ei Hadroddiad Blynyddol i ba raddau y mae wedi cyflawni ei dibenion elusennol mewn ffordd y gall pobl sydd â budd yn yr elusen ei ddeall;
- dilyn gweithdrefnau sydd wedi'u hysbysebu'n dda, effeithiol ac amserol ar gyfer delio â chwynion am yr elusen a'i gweithgareddau. Dylai'r rhain esbonio sut i gwyno ac apelio, a rhoi manylion am y broses a'r amserlenni tebygol;
- gallu dangos sut y mae'n cynnwys buddiolwyr a defnyddwyr gwasanaeth wrth ddatblygu a gwella ei gwasanaethau; gallai'r cyfraniad fod trwy benodi buddiolwyr fel ymddiriedolwyr neu eu cynnwys drwy drafodaethau, ymgynghori neu fewnbwn gan grŵp defnyddwyr;
- gweithredu cynllun cyfathrebu sy'n sicrhau bod gwybodaeth amserol a chywir yn cael ei rhoi i bawb sydd â budd yng ngwaith yr elusen, gan gynnwys y cyfryngau, rhoddwyr a buddiolwyr.

D

Gwybodaeth bellach a chyngor

D1. Cyhoeddiadau'r Comisiwn Elusennau

Mae ein gwefan yn cynnig ystod eang o wasanaethau, offer, gwybodaeth a chanllawiau hygyrch ar-lein. Cyn cysylltu â ni am gyngor neu gymorth efallai yr hoffech chwilio ein cronfa ddata ar-lein o gwestiynau cyffredin. Bydd y rhan fwyaf o bobl yn cael hyd i'r ateb y mae ei angen arnynt heb ffonio neu ysgrifennu e-bost. Fel arall, ceir cyswllt i'n tudalen Cysylltu â ni o frig a gwaelod pob tudalen we.

Mae'r rhestr isod yn ddetholiad o ganllawiau perthnasol wedi'i seilio ar rai o'r materion a nodwyd yn y canllaw hwn.

Rydym hefyd wedi rhestru rhai sefydliadau eraill y gellir eu defnyddio fel ffynonellau gwybodaeth.

Yr Ymddiriedolwr Hanfodol: Yr hyn y mae angen i chi wybod (CC3)

Rheolaethau Ariannol Mewnol ar gyfer Elusennau (CC8)

Dweud eich Dweud: Canllaw ar Ymgyrchu a Gweithgareddau Gwleidyddol gan Elusennau (CC9)

Cyfrifon ac Adroddiadau Elusennau: Yr hanfodion Ebrill 2009 (CC15b)

Elusennau a Chodi Arian (CC20)

Elusennau a Rheoli Risg (CC26)

Cael Hyd i Ymddiriedolwyr Newydd: Yr hyn y mae angen i elusennau wybod (CC30)

Cwynion am Elusennau (CC47)

Amddiffyn Plant

Gwrthdaro Buddiannau

D2. Ffynonellau eraill o wybodaeth ddefnyddiol

Codau a safonau

Llywodraethu Da: Cod ar gyfer y sector gwirfoddol a chymunedol ('y Cod').

Cynhyrchwyd y Cod mewn partneriaeth rhwng acevo, CTN, NCVO a ICSA (am fanylion gweler isod o dan Sefydliadau) gyda chyngor a chymorth gan y Comisiwn a mewnbwn gan gyrff sector eraill. Cafodd ei gynhyrchu gan y sector, i'r sector, ac mae'n ceisio egluro'r egwyddorion y tu ôl i lywodraethu da a helpu'r sector wrth wneud penderfyniadau, bod yn atebol a gwaith byrddau.

Cafodd y Cod ei hybu trwy'r National Hub of Expertise in Governance. Ers ei gau, mae'r grŵp sefydlu gwreiddiol wedi ailafael yn y cyfrifoldeb dros hybu a datblygu'r Cod. Gallwch lwytho i lawr copïau o'r cod o:

www.ncvo-vol.org.uk/workarea/linkit.aspx?LinkIdentifier=id&ItemID=3837 neu

www.trusteenet.org.uk/resources/2047

Hefyd gallwch archebu copïau o'r Cod gan NCVO (codir tâl).

Y Safonau Galwedigaethol Cenedlaethol ar gyfer Ymddiriedolwyr ac Aelodau Pwyllgorau Rheoli

Mae'r safonau ar gael ar y wefan isod. Mae'r safonau yn ategu'r Cod Llywodraethu ac wedi'u hanelu at ymddiriedolwyr unigol ond mae'r Cod a'r Nodweddion wedi'u hanelu at fyrddau ymddiriedolwyr cyfan a'r sefydliadau y maent yn eu llywodraethu.

Gwefan: www.governancehub.org.uk

Termau allweddol

Mae gwefan Charities Evaluation Services (manyllion llawn isod) yn cynnwys rhestr o dermau allweddol y gall fod yn ddefnyddiol i elusennau pan fyddant yn ystyried codau a safonau eraill.

Sefydliadau

Association of Charitable Foundations (ACF)

ACF yw'r brif gymdeithas aelodaeth ar gyfer ymddiriedolaethau a sefydliadau rhoi grantiau yn y DU. Rhown gymorth a chefnogaeth i ymddiriedolaethau a sefydliadau elusennol, rydym yn cynrychioli eu buddiannau ac yn hybu arferion da ym maes rhoi grantiau.

Association of Charitable Foundations (ACF)

Central House
14 Upper Woburn Place
Llundain
WC1H 0AE

Ffôn: 020 7255 4499

E-bost: acf@acf.org.uk

Gwefan: www.acf.org.uk

Association of Chief Executives of Voluntary Organisations (acevo)

Mae **acevo** yn sefydliad proffesiynol ar gyfer prif weithredwyr yn y sector gwirfoddol. Mae'n cynnig cymorth, cyngor a chyfleoedd datblygu iddynt gyda'r nod o godi safonau o fewn y sector gwirfoddol trwy wella proffesiynoldeb ac arbenigedd prif weithredwyr.

acevo

1 New Oxford Street
Llundain
WC1A 1NU
Ffôn: 0845 345 8481

E-bost: info@acevo.org.uk

Gwefan: www.acevo.org.uk

Black Training and Enterprise Group (BTEG)

Mae BTEG yn elusen genedlaethol sy'n gweithio i wella'r cyfleoedd a'r canlyniadau ar gyfer pobl a chymunedau duon a lleiafrifoedd ethnig. Mae ei wasanaethau'n cynnwys cyngor a chymorth, datblygu safonau, gwybodaeth, lobbio, ymchwil a hyfforddiant.

Black Training and Enterprise Group

2nd Floor, Lancaster House
31-33 Islington High Street
Llundain
N1 9LH

Ffôn: 020 7843 6110

E-bost: info@bteg.co.uk

Gwefan: www.bteg.co.uk

Cyngor Cenedlaethol Cyrff Gwirfoddol (NCVO)

Mae NCVO yn darparu ystod eang o wybodaeth a gwasanaethau cymorth i'r rhai sy'n gweithio yn y sector gwirfoddol, gan gynnwys cyhoeddiad ar sefydlu a chefnogi ymddiriedolwyr.

Cyngor Cenedlaethol Cyrff Gwirfoddol (NCVO)

Regents Wharf
8 All Saints Street
Llundain N1 9RL

Ffôn: 020 7713 6161

Ffacs: 020 7713 6300

Desg gymorth: 0800 2798 798

E-bost: ncvo@ncvo-vol.org.uk

Gwefan: www.ncvo-vol.org.uk

Cyngor Gweithredu Gwirfoddol Cymru (WCVA)

Mae WCVA yn cynrychioli buddiannau, ac yn ymgyrchu dros gyrff gwirfoddol, gwirfoddolwyr a chymunedau yng Nghymru. Mae'n darparu ystod gynhwysfawr o wybodaeth, gwasanaethau ymgynghori, cyllid a gwasanaethau rheolaeth a hyfforddiant sy'n cynnig gwefan llywodraethu arbennig, cynhadledd a chylchlythyr. Gall elusennau ddefnyddio gwefan WCVA i gael hyd i'w Cyngor Gwirfoddol Sirol (CVC) agosaf.

Cyngor Gweithredu Gwirfoddol Cymru

Tŷ Baltig
Sgwâr Mount Stuart
Caerdydd
CF10 5FH

Ffôn: 029 2043 1700

Llinell gymorth: 0870 607 1666

Gwefan: www.wcva.org.uk

Gwefan Llywodraethu: www.trusteewales.org.uk

Cymdeithas Genedlaethol Gweithredu Gwirfoddol a Chymunedol (NAVCA)

Gall elusennau lleol ddefnyddio gwefan NAVCA i gael hyd i'w sefydliad seilwaith lleol agosaf. NAVCA yw llais cenedlaethol seilwaith trydydd sector lleol yn Lloegr. Mae ei aelodau'n gweithio gyda 164,000 o grwpiau a sefydliadau trydydd sector lleol sy'n darparu gwasanaethau cymunedol, yn adfywio cymdogaethau, yn hybu gwirfoddoli ac yn ymdrin â gwahaniaethu mewn partneriaeth â chyrrff cyhoeddus lleol.

Cymdeithas Genedlaethol Gweithredu Gwirfoddol a Chymunedol

The Tower
2 Furnival Square
Sheffield
S1 4QL

Ffôn: 0114 278 6636

E-bost: navca@navca.org.uk

Gwefan: www.navca.org.uk

Charities Evaluation Services (CES)

Mae CES yn elusen a sefydlwyd i gynyddu effeithiolrwydd y sector gwirfoddol drwy ddatblygu ei defnydd o systemau gwerthuso ac ansawdd a gall helpu gyda gosod nodau ac amcanion, egluro'r canlyniadau a'r effaith a fwriedir, hyfforddiant, cyngor a chymorth gyda systemau ansawdd (megis PQASSO) a monitro a gwerthuso.

Charities Evaluation Services

4 Coldbath Square
Llundain
EC1R 5HL

Ffôn: 020 7713 5722

E-bost: enquiries@ces-vol.org.uk

Gwefan: www.ces-vol.org.uk

Charity Finance Directors' Group (CFDG)

Mae CFDG yn sefydliad aelodaeth sy'n arbenigo mewn cynorthwyo elusennau i reoli eu cyfrifon, materion treth, archwilio a swyddogaethau cyllid cysylltiedig eraill. The Charities Resource Network yw gwasanaeth gwybodaeth ar-lein CFDG.

Charity Finance Directors' Group

3rd Floor
Downstream Building
1 London Bridge
Llundain
SE1 9BG

Ffôn: 0845 345 3192

E-bost: info@cfdg.org.uk

Gwefan: www.cfdg.org.uk

Charity Trustee Networks (CTN)

CTN yw'r sefydliad cenedlaethol ar gyfer ymddiriedolwyr sy'n hwyluso, rhwydweithiau ac yn darparu adnoddau a chymorth i helpu ymddiriedolwyr fagu hyder a chynyddu eu heffeithiolrwydd.

Charity Trustee Networks

3-4 Frensham Suite
Friary Court
13 -21 High Street
Guildford
GU1 3DG

Ffôn: 01483 230280

E-bost: info@trusteenet.org.uk

Gwefan: www.trusteenet.org.uk

Directory of Social Change (DSC)

Mae'r DSC yn hybu newid cymdeithasol cadarnhaol ac yn darparu ystod eang o adnoddau i ymddiriedolwyr gan gynnwys hyfforddiant a chyhoeddiadau.

Llundain

24 Stephenson Way
Llundain
NW1 2DP

Lerpwl

Federation House
Hope Street
Lerpwl L1 9BW

Ffôn: 0845 077 7707

E-bost: training@dsc.org.uk

Gwefan: www.dsc.org.uk

Fundraising Standards Board

Mae FSB yn ymdrin â chwynion gan y cyhoedd ynghylch sut mae ei aelodau'n codi arian. Mae aelodau'n dilyn cyfres o godau ymddygiad a rhaid iddynt gytuno i ddilyn proses gwyno annibynnol, gadarn a thryloyw.

Fundraising Standards Board

61 London Fruit Exchange
Brushfield Street
Llundain
E1 6EP

Ffôn: 0845 402 5442

Ffacs: 0845 402 5443

E-bost: info@frsb.org.uk

Gwefan: www.frsb.org.uk

The Institute of Chartered Secretaries and Administrators (ICSA)

Y corff proffesiynol ar gyfer ysgrifenyddion siartredig. Mae ICSA yn hybu arferion gorau ac yn darparu arweiniad ar lywodraethu da. Mae ICSA yn cynnig cymhwyster proffesiynol sy'n cwmpasu busnes, y gyfraith cwmnïau, llywodraethu corfforaethol, rheolaeth, cyllid/cyfrifyddu, gweinyddu ac arferion ysgrifenyddol cwmni.

ICSA

16 Park Crescent
Llundain W1B 1AH

Ffôn: 020 7580 4741

Ffacs: 020 7323 1132

E-bost: info@icsa.co.uk

Gwefan: www.icsa.org.uk

Institute of Fundraising

Y corff proffesiynol sy'n cynrychioli codwyr arian yn y DU. Ei genhadaeth yw cefnogi codwyr arian trwy arweinyddiaeth, cynrychiolaeth, gosod safonau ac addysg i sicrhau codi arian gwyb.

Institute of Fundraising

Park Place
12 Lawn Lane
Llundain
SW8 1UD

Ffôn: 020 7840 1000

Ffacs: 020 7840 1001

Gwefan: www.institute-of-fundraising.org.uk

The Compact

Mae'r Compact yn gytundeb rhwng y Llywodraeth a'r sector gwirfoddol a chymunedol yn Lloegr. Mae'r Compact a'i Godau Ymarfer yn darparu cyfres ddefnyddiol o egwyddorion i elusennau ei dilyn pan fyddant yn ymwneud â chysylltiau gwaith (cyllido neu fel arall) gyda'r llywodraeth. Os yw elusen yn dilyn (ac, yn ddelfrydol, yn dyfynnu) yr egwyddorion hyn mewn unrhyw gysylltiadau sydd ganddi â'r llywodraeth, mae'r elusen ar sail llawer cryfach i fyny bod y llywodraeth yn eu dilyn yn gyfnewid am hyn. The Commission for the Compact yw'r corff annibynnol sy'n gyfrifol am arolygu'r Compact.

Commission for the Compact

77 Paradise Circus Queensway
Birmingham
B1 2DT

Ffôn: 0121 2375900

E-bost: Info@thecompact.org.uk

Gwefan: www.thecompact.org.uk

Mae modd cyrchu'r cyhoeddiad hwn ar wefan y Comisiwn
Elusennau hefyd: www.charitycommission.gov.uk

© Hawlfraint y Goron 2010. Gellir atgynhyrchu'r
cyhoeddiad hwn yn rhad ac am ddim mewn unrhyw
fformat neu gyfrwng ar yr amod ei fod yn cael ei
atgynhyrchu'n gywir ac nid yw'n cael ei ddefnyddio mewn
cyd-destun camarweiniol. Rhaid cydnabod y deunydd fel
hawlfraint y Goron a rhaid nodi teitl y cyhoeddiad.

Mae'r cyhoeddiad hwn wedi'i argraffu ar bapur sy'n dod o
adnoddau cynaliadwy yn unig ac mae'n hollol rydd rhag clorin.

Supplied by Linney Group
xxxx xx/2008

**Gallwch gael fersiynau print bras o'r
cyhoeddiad hwn gan y Comisiwn
Elusennau ar 0845 300 0218**

Comisiwn Elusennau

Ffôn: **0845 300 0218**

Typetalk: **0845 300 0219**

Gwefan: **www.charitycommission.gov.uk**